

DEKENTIOI

Stephanos Byzantios egy címszava következőképpen hangzik:¹

Δεκέντιοι. ἔθνος Παννονίας, ἀπὸ Δεκεντίου τοῦ Μάρνου παιδός, Μαγνητίου ἀδελφοῦ. τὸ θηλυκὸν Δεκεντίας, ὡς Παρθένιος ὁ Φωκαεὺς.

«Dekentiosok. Pannoniai nép. Decentiusról, Magnus fiáról, Magnentius fivérééről (elnevezve). Nónemben Dekentias, ahogy a phókaii Parthenios (írja).»

Ezt az eddig figyelemre nem méltatott népet² más források nem említik. Elképzelhető lenne, hogy egy régóta Pannoniában honos nép volt,³ amelyhez csak másodlagos magyarázatként kapcsolódott a II. Constantius ellen lázadó Magnentius fivérének neve. Mivel ilyen névmagyarázat csak jóval azután keletkezhetett, hogy Magnentius Pannoniában járt (351), felmerülhetne az a gyanú is, hogy a népvándorláskorban Pannoniában megtelepedett valamiféle csoporttal van dolgunk, hiszen Stephanos Byzantios nagy néprajzi—földrajzi gyűjtésébe VI. sz.-i adatok is bekerülhettek.⁴ Ilyen feltevések számára lehetne egyéb támpontot is találni.⁵ A kérdés eldöntése nagymértékben attól függ, hogy Stephanos Byzantios forrása, a phókaii Parthenios mikor élt s milyen egyéb értesülésekkel rendelkezett Pannoniát illetően.

Erről a Partheniosról mindössze annyit tudunk, amennyi Stephanos Byzantiosnál megőrzött négy fragmentumából és két további, de téves említéséből kideríthető. Azonban ez is elég arra, hogy korát és művének jellegét némileg meghatározhassuk.

A számos Parthenios közül A. Meineke⁶ két phókaiait különített el. Az elsőt, egy Erykios-epigramma címzettjét⁷ a Hadrianus korában élt grammatikussal azonosította, míg a másikat négy fragmentuma alapján a IV. sz.-ra tette.⁸ E kormeghatározásban a Decentiusra való hivatkozás volt a döntő. Egy évszázaddal később jelent meg a Pauly—Wissowa-enciklopédia Parthenios-címszava, amelynek 17. száma alatt O. Seel⁹ még mindig csak Meineke megállapításaira tudott hivatkozni. Elfogadta a IV. sz.-ra való datálást, de hallgatólagosan elvetve Meineke véleményét, törölte az általa feltételezett hadrianuskori phókaiait; az Erykios-epigramma címzésében elírást ismerve fel az epigramma címzettjét a nikaiai Partheniosszal azonosította. Ezt az azonosítást az indokolja, hogy Erykios alighanem Augustus korában¹⁰, de mindenesetre az i. sz. I. sz. közepe előtt

¹ A. Meineke kiadása (Berlin 1849, újra kinyomtatva Graz 1958) 224.

² Csak C. Patsch mindenre kiterjedő figyelme révén került be a RE anyagába, de minden megjegyzés nélkül. Vö. még RE Suppl. IX. (1962) 722, 40—44.

³ Vö. pl. a kelta *Decetia* helynévvel (*Caes. b. Gall. VII 33, 2*) és A. Holder *Alt-Celtischer Sprachschatz I, 1247*.

⁴ lásd *Honigmann, RE IIIA (1929), különösen 2372*.

⁵ pl. az *Abodriti*, más néven *Praedenecenti* nép, ahol a Praedenecenti > Decentii latinositás merülhetne fel. E népről, amelyre Bóna István hívta fel a figyelmemet, lásd *Györffy Gy., Studia Slavica 5 (1959) 14 sk, 16. j.* Rájuk vonatkozó adataink azonban jóval későbbiek.

⁶ *Analecta Alexandrina (Berlin 1843) 264 sk.*

⁷ *Anth. Pal. VII 377*.

⁸ i. m. 265: «fuit quarti saeculi scriptor». *Pape-Benseler Wörterbuch der gr. Eigennamen II 1135* már egy személynek vette a kettőt: «Grammatiker aus Phokäa und Schüler des Dionysios».

⁹ *RE XVIII (1949) 1900 sk.*

¹⁰ Legutóbb *Kleine Pauly II (1965) 365*. Annyi biztos, hogy mint a Philippos-féle gyűjtemény egyik szerzője nem lehet későbbi az i. sz. 40-es éveknél.

élt, s így nem írhatott verset egy Hadrianus korában működő szerzőhöz. Erykios epigrammájának címzésében a *Φωκαέα* egyébként törölve is van, ami egymagában is felkeltheti gyanúnkat.

Tehát csak egy phókiai Partheniosról vannak biztos értesüléseink, akit Decentius említése miatt a IV. sz.-ra tesznek. Nézzük mármost e Parthenios négy fragmentumát.¹¹

1. *Γότθοι. ἔθνος πάλαι οἰκῆσας ἐν τῆς Μαιώτιδος, ὕστερον δὲ εἰς τὴν ἐκτὸς Θράκην μετα-
νέστησαν, ὡς εἰρηταί μοι ἐν τοῖς Βουζαντιακοῖς. μὲμνηται τούτων ὁ Φωκαεὺς Παρθένιος.*

2. *Δεξέντιοι.* (lásd fent).

3. *Μοῦρσα. πόλις Παιονίας, κτίσμα Ἀδριανοῦ. τὸ ἔθνικὸν Μουρσαῖος, ὡς Παρθένιος Φω-
καεὺς. λέγεται καὶ Μοῦρσιον.*

4. *Φράγγοι. ἔθνος Ἰταλίας τῶν Ἀλπεῖων ὄρων ἐγγύς. Παρθένιος ὁ Φωκαεὺς πρῶτον.*

Bizonytalan hovatartozású a *Νέμανσος* címszóban idézett Parthenios¹², ellenben biztos, hogy Stephanos Byzantios összes többi Parthenios-hivatkozása a nikaiaira vonatkozik.¹³

E négy fragmentum is elegendő ahhoz, hogy az eddigi kormeghatározással ellentétben a phókiai Partheniosot későbbi időre tegyük, mint ahogyan az eddigi kutatás tette. A gótokról ugyanis csak olyan értesülései voltak, amelyek legkorábban az V. sz. második felére vonatkozhatnak: krími településeik¹⁴ és thrákiai uralmuk.¹⁵ Ugyanerre jutunk akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a gótokról a Bizánc címszóban, tehát Bizánccal kapcsolatban volt még szó (ezek a részletek nem kerültek bele Stephanos Byzantios kivevőjébe). Bizánccot 481-ben akarták a keleti gótok ostrom alá fogni.¹⁶ Még későbbi időbe vezet minket a frankok címszava. Ezekről Parthenios munkájának első könyvében az állt, hogy Itáliában, az Alpok szomszédságában élnek. Ez legkorábban az 539/540 évekre¹⁷, de inkább venetiai megtelepedésük idejére¹⁸, 548–549-re vonatkozhat. Eszerint Parthenios a legkorábban a VI. sz. második felére kell tennünk, amivel egy újabb terminus post quem-et kaptunk Stephanos Byzantios datálását illetően is.¹⁹

Úgy látszik, hogy volt egy idő, amikor a phókiai Parthenios igen közkeletű szerző lehetett Bizáncban. Ezt két téves attribúcióból következtethetjük. Az elsőt Stephanos Byzantios *ᾠγενος* címszavában²⁰ olvashatjuk: *Παρθένιος ὁ Φωκαεὺς Ἀήλω*. A Delos című költeményre való hivatkozás biztossá teszi, hogy az utána következő metrikus szövegidezet a nikaiai Partheniostól való, akinek ugyane költeményéből Stephanos még két helyen merített.²¹ Az összes kéziratban azonban itt *Φωκαεὺς* áll, s így nagyon valószínű, hogy a tévedés igen korán, talán az első kivonatoló tollhibájából keletkezett.²²

A második tévedés az Anthologia Palatina már említett Erykios-epigrammájának címzésében még Meinekét is megtévesztette: *εἰς Παρθένιον τὸν Φωκαέα*. Az utolsó szót később törölték.

Mindkét elírás arra enged következtetni, hogy Bizáncban a phókiai Parthenios a VII. és X. sz. között, amikor Stephanos kivonatolták és az Anthologia Palatina létrejött, jól ismert szerző lehetett, akinek nevére könnyen «rájárt» a másolók keze. Ami Parthenios művét illeti, a négy fragmentum alapján annyi kideríthető, hogy erősen

¹¹ p. 212, 224, 458, 670 (*Meineke*).

¹² p. 472 (*Meineke*), v. ö. *Meineke*, i. m. 289.

¹³ Lásd a *Meineke*-kiadás indexében: 733. Mivel Steph. Byz. a nikaiait egyszerűen Partheniosnak nevezi, nehéz lenne a szétválasztás. De az egy Nemausos-címszó kivételével az összes címszó tartalmilag a nikaiaihoz kapcsolódik, mintegy felénél pedig a nikaiai valamelyik művének címére is van utalás.

¹⁴ Vö. pl. *Procop.* VIII. 4. 5. 18.

¹⁵ *J. B. Bury*, *History of the Later Roman Empire I*, 413. 416. 421.

¹⁶ Uo.

¹⁷ *Procop.* VI. 25, 8–10; 28, 10.

¹⁸ *Procop.* VII 33, 7, VIII 24, 4; 26, 18–19; 33, 3–5.

¹⁹ Ha csak a phókiai összes töredéke nem a kivonatoló Hermolaos betoldása lenne, ami alig valószínű. Steph. Byz. terminus post quem-je Iustinianus kora, lásd *Honigmann*, i. h., Hermolaos kora bizonytalan, de feltehetően közel állt időben Stephanoshoz.

²⁰ p. 705 (*Meineke*).

²¹ p. 161: *Βεληδόνιον*, p. 213: *Γροῖνοι*.

²² Vö. *Meineke*, i. m. 264.

Bizánc-centrikus érdeklődésű lehetett,²³ hiszen mindkét népről, a gótokról és frankokról csak annyiban volt tájékozva, amennyiben azok a bizánci politika közvetlen hatósugarába kerültek egy bizonyos időszakban: krími és thrákiai gótok, venetiai frankok. Mint már Meineke²⁴ felvetette, Parthenios a jelek szerint történeti munkát írt, de a tárgyalt korszak időhatárainak kiderítése már nehezebb. Egyrészt abból indulhatunk ki, hogy a venetiai frankokról az első könyvben volt szó, amiből az elbeszélés, hogy az elbeszélés Iustinianus korával kezdődött, s mivel Stephanos Byzantios már felhasználta, e kort nem is haladhatta sokkal túl, azaz egy rövidebb korszakot tárgyaló kortörténeti monográfia volt. Másrészt azonban Magnentius és Mursa említése inkább amellett látszik szólni, hogy már a Konstantin-dinasztia korát is elbeszélte, hiszen Magnentius épp a Mursa melletti nagy csatában szenvedett 351 szept. 28.-án döntő vereséget II. Constantiustól. Sőt, a Decentii—Mursa—Frankok kombinációja további feltevésre is lehetőséget ad: tudomásunk van ugyanis arról, hogy Magnentius serege zömében szászokból és frankokból állt²⁵, s így nem lehetetlen, hogy Parthenios az első könyvben csak a mursai csatában részt vett frankok kapcsán említette azok jóval későbbi venetiai térfoglalását, s így a munka csakugyan a IV. sz.-dal indult el, talán Constantinopolis alapításával, ha Parthenios Bizánc-centrikus szemléletét figyelembe vesszük.²⁶

E két értelmezési lehetőségéből kétféle következtetés adódik a Dekentioi-ra vonatkozóan:

a) Ha Parthenios munkája Iustinianus korával indult, akkor a Dekentioi egy olyan nép volt, amely a VI. sz. folyamán Pannoniában élt, s nevét vagy a nép maga, vagy pedig Parthenios tudálékos kombinációja vezette vissza Decentiusra. Emellett szólnak a következő momentumok: a Dekentioi név alkalmas lehet arra, hogy Decentiusra vezessék vissza, de egy valóban Decentiusról elnevezett csoportnál inkább a Decentiani vagy Decentiaci névformát várhatnánk; tehát a másodlagos név-magyarázat valószínűbb. A nőnemű alak meglelte továbbá arra mutat, hogy állandóbb jellegű csoportosulás volt, nem pedig harcok alkalmi, átmeneti jellegű csoportja. A nőnemű alak megvolt már Partheniosnál is, nem pedig Stephanos Byzantios pedantériájának eredménye, mert Stephanos másutt is felsorol nőnemű alakokat, gyakran többféle képzésben, s ilyenkor megjelöli, hogy melyik képzési formát kitől vette.²⁷ — Lehetséges tehát, hogy a Dekentioi valamely kisebb csoport volt a korai népvándorláskorban.

b) Ha Parthenios a IV. sz.-dal kezdte munkáját, akkor leginkább arra gondolhatnánk, hogy Magnentiusnak a mursai csatában levert seregéből a szász és frank zsoldosokat II. Constantius Pannoniában telepítette le, részben a szokásos telepítési politika keretében, részben azonban azért, hogy a lázadók oldalára állt barbárok ne kerülhessenek vissza a lázadás tüzfészékébe, nyugatra. Tekintve, hogy a mursai csatában óriási tömegek ütköztek meg²⁸, az így letelepített szász-frank népség nem is lehetett kis számú. Jó párhuzamot kínál e megoldáshoz Ammianus Marcellinus egy megjegyzése, amely szerint Amida ostrománál két legió tüntette ki magát: *Magnentiaci et Decentiaci, quos post consummatos civiles proincinctus, ut fallaces et turbidos ad Orientem venire compulit imperator, ubi nihil praeter bella timetur externa*.²⁹ Ha reguláris csapatokkal így járt el a császár, akkor sokkal inkább gyanakodhatott a zsoldba szegődött barbárokra, akiknek pusztá hazatérésük sem lett volna veszélytelen. — E második értelmezési lehetőség ellen azonban több körülmény szól. Először is az, hogy a csoport nevét Parthenios nőnemű alakban is használta, ami egy vert seregnél kevésbé valószínű. Másodszor a Decentii név helyett ilyen telepítés esetében inkább a Magnentiaci és Decentiaci analógiájára képzett névformát kellene várnunk. Végül pedig, ha Parthenios olyan részletességgel tárgyalta a IV. sz. eseményeit, hogy a mursai csatában levert frankok Pannoniában történt letelepítését is említette, akkor mind a frankokról, mind a gótokról egyéb adatokkal is kellett volna szolgálnia.³⁰ Épp ezért az első lehetőséget tartjuk valószínűbbnek, annak ellenére,

²³ Kérdés, hogy e sajátosságával, vagy egyenesen művének címével függ össze, hogy Steph. Byz. egy kéziratában (R) a gótok címszavában nevéhez hozzáírták: *Βυζαντιοί*.

²⁴ I. m. 265: «ex historico, ut videtur opere...»

²⁵ *Iulian. or. I. 34 D=43 (Hertlein) = 28, p. 51 (Bidez)*.

²⁶ Vö. 23. j.

²⁷ pl. s. v. *Μαγνησία* (p. 425).

²⁸ *O. Seeck, Geschichte des Untergangs der antiken Welt IV² (Stuttgart 1922) 113.*

²⁹ XVIII 9, 3.

³⁰ Hogy Mursa Hadrianus alapítása volt, azt Steph. Byz. alighanem más forrásból szerezte, mert *πόλις Παιονίας*-t ír, míg Parthenios, úgy látszik, a *Παννονία* formát használta.

hogy a fragmentumokban található puszta tényanyag tetszetősebb kombinációt is megenged.

Hogy Stephanosnál a Dekentioi «pannoniai nép», abból nem következik az, hogy tartósan fennálló, Pannoniában tartósan települt nép lett volna. A frankok ugyanígy «itáliai nép» volt, s ezért ezt a megfogalmazást Stephanos vagy az őt kivonatoló Hermolaos sajátos rövidítő, összefoglaló stílusára kell visszavezetni.

Mindebbőlsikerült phókaiiai Parthenios életét pontosabb időhatárok közé szorítani (VI. sz. második fele — VII. sz. első fele); valószínűvé vált, hogy munkája a VI. sz.-ot tárgyaló kortörténeti monográfia volt bizánci nézőpontból, s hogy munkája jól ismert volt Bizáncban. Munkájában említést tett egy azidőben Pannoniában élt népről, amelynek latincsított nevét Decentiusra, a Mursa mellett 351-ben megvert ellencsászár testvérének nevére vezették vissza. Adataink semmi további következtetést nem tesznek lehetővé, de így is szükségesnek tartottuk, hogy röviden felhívjuk rá a figyelmet.